

Géza és I. (Szent) István államalapító tevékenysége

1. Az államalapítás előzményei – honfoglalás és kalandozások

A magyarság **895-ben** települt be a Kárpát-medencébe, ezt az eseményt nevezzük **honfoglalásnak**. A honfoglalást követő időszak a berendezkedést foglalta magában az új területen, majd **907-től elkezdődött a kalandozások kora**. A honfoglaló magyarok több hadjáratot vezettek elsősorban Nyugat-Európa felé (szász, bajor területek, dél-francia területek), illetve déli irányba (Balkán-félsziget, Bizánc). A **zsákmányszerző hadjáratok** több évtizeden át sikeresek voltak, köszönhetően a megtámadott területek széttagoltságának (nem volt egységes és erős irányítás), és a magyarok nomád harcmódorának. A harcmódot azonban hamarosan kiismerték, és a széttagoltságot is felváltotta idővel az összefogás. Az első nagy kudarcot a nyugati kalandozások során a megerősödő szász dinasztia ellenében szenvedték el a magyarok, **933-ban Merseburgnál Madarász Henrik** vereséget mért a magyarokra. Ez a csatavesztés az erőviszonyok változását jelentette, és végül **I. (Nagy) Ottó 955-ben Augsburgnál döntő csapást mért** a kalandozó magyarokra (ez utóbbi vereség emlékét őrzi a Lehel kürtje monda). A nyugati kalandozások gyakorlatilag ezután véget értek.

A kalandozások lezárulása **válaszút elé állította a magyarokat**. Az egyik út a nomád népek (hunok, avarok) sorsa: **folytatják a vándorlást, a hadjáratokat** és lassan **felmorzsolódnak** a környező, megerősödő államok gyűrűjében. A másik út: **békés viszonyt kialakítani a szomszédokkal, kapcsolódní a kialakuló keresztény Európához**. Ez a lehetőség a megmaradást jelentette. Az európai népek példát szolgáltattak már ennek megvalósítására: ezt az utat minden esetben erőskezü vezetők valósították meg, akik legyőzték belső vetélytársaikat, kiterjesztették uralmukat a földek nagy részére, majd csatlakoztak népükkel a kereszténységhez és létrehozták az egyházi hierarchiát. **Ezt az utat képviselte nálunk Árpád dédunokája, Géza fejedelem.**

2. Géza fejedelemsége

a. Belpolitikája

Géza **972-ben került a fejedelmi székbe**. Géza nevéhez fűződik a **törzsfők, nemzetségfők hatalmának megtörése**, a fejedelmi hatalom megerősítése. A törzsi szervezetben élő magyarságon belül több törzsfő is volt, akik a saját területük vezetésére igényt formáltak a fejedelem ellenében. Gézának őket kellett megtörni, hatalmát elfogadtatni velük. A folyamat **harcokkal, véres eseményekkel járt**, ritkán volt példa a békés megoldásra. A békés utat jelezte például Géza házassága: feleségül vette Saroltot, az erdélyi Gyula lányát, ezzel megszerezve az egyik legnagyobb terület urának támogatását. Ebből a házasságból született államalapító királyunk, Szent István (pogány nevén: Vajk).

b. Külpolitikája

Felmérve az ország helyzetét **nem törekedett újabb támadásokra, hanem békés kapcsolatot akart kiépíteni a környező országokkal**. Ehhez a **kapcsolódási pontot a kereszténység** jelentette, hiszen a környező államok mind ennek a vallásnak követői voltak már.

962-ben, még Géza fejedelemsége előtt született meg a **korabeli Európa legerősebb államalakulata, a Német-római Császárság**. Géza elsőrendűen azt tartotta fontosnak, hogy ezzel az állammal erősítse meg a békés kapcsolatot (a kalandozó magyarok a császárság alapítójától, I. (Nagy) Ottótól szenvedték el évtizedekkel korábban az augsburgi vereséget).

973-ban a békés közeledés kifejezése volt, hogy Quedlinburgba, a német birodalommal szomszédos országok tanácskozására **követeket küldött**. A tanácskozáson

hittérítő papokat kért a magyarok számára, vagyis kifejezte azt a szándékát, hogy a magyarság a keresztény valláshoz kíván csatlakozni.

A kereszténység felvétele természetesen nem jelentette azt, hogy a magyarság rögtön kereszténnyé vált. Géza az új hitet erőszakosan és véreskezűen terjesztette, bár ő maga sem vált kereszténnyé. Mikor ezt egy keresztény pap szóvá tette azt válaszolta: „Elég nagy úr vagyok, és elég gazdag is ahhoz, hogy két istennek áldozzam”. **Fiát, Vajkot viszont már keresztény szellemben neveltette.**

A békés kapcsolatok külpolitikai irányát jelezte, hogy II. (Civakodó) Henrik bajor herceg lányát, **Gizellát kérte fiának feleségül, ezzel rokonságba kerülve a Szász-dinasztiával** és tovább erősítve a külpolitikai pozícióját. Többi gyermekét is más országok uralkodóival házásította össze (pl. lengyel király, velencei doge).

Géza még szeniorátus elve szerint lett fejedelem, amely pogány öröklési rend volt. A szeniorátus szerint a fejedelmi hatalmat a fejedelmi nemzetség legidősebb férfitagja örökölte. Halála előtt **Géza szakított ezzel az öröklési móddal,** és helyette a Nyugat-Európában elterjedt, **keresztény királyságokban szokásos primogenitúra (elsősülöttségi öröklés) intézményét** támogatta, mely szerint a hatalmat az elhunyt uralkodó elsőszülött fia örököli. Utódjául tehát fiát, Istvánt jelölte ki.

3. I. (Szent) István államalapító tevékenysége

a. Harcok az öröklés megszilárdításáért

997-ben, Géza halálakor Koppány, a somogyi területek ura hatalmi igényekkel lépett föl Istvánnal szemben. Az ősi pogány hagyományokat szerette volna Koppány tovább vinni, trónigényét az ősi öröklődési renddel, a **szeniorátussal támasztotta alá** és ezt nyomatékosítván feleségül kérte Géza özvegyét, Saroltot is.

István a Gizellával érkezett német lovagokkal Veszprémnél döntő csapást mért Koppány seregeire, a lázadót pedig felnégyelték és az ország négy várára függesztették ki. Ez a büntetés különös volt, hiszen a harc az ősi törvények visszahozatala ellen folyt, s a büntetés mégis ilyen pogány módon történt.

Koppány legyőzésével **István kezébe került a fejedelmi hatalom, s ő a nagyobb tekintélyt biztosító királyi címért folyamodott Rómához.** Az ország akkori helyzetét és erejét mutatja, hogy II. Szilveszter pápa megadta a királyi címet, és koronát küldött Istvánnak. **1000 és 1001 fordulóján Esztergomban Asztrik (esztergomi) érsek koronázta meg.** A koronázással Istvánnak nem csak a külpolitikai megítélése erősödött meg, hanem a belső hatalma is megszilárdult, az **ország pedig az európai keresztény királyságok sorába illeszkedett.**

Istvánnak még több belső harcot kellett vívnia hatalma megszilárdítása érdekében. 1003-ban az **erdélyi Gyulát** fosztotta meg hatalmától, de nagybátyja életét megkímélte, majd később a **Temesköz urát, Ajtonyt** kellett legyőznie, hogy aztán az egész Kárpát-medence urává válhasson.

b. Az államszervező tevékenység – a közigazgatás kialakítása

A honfoglalás idején a magyar törzsek törzsenként települtek be az országba, tehát a területi beosztást **a vér szerinti, származás szerinti kötődés határozta meg.** István, miután a törzsfők hatalmát megtörte, **a vérségi alapú szerveződés helyett új, területi alapú beosztást alakított ki.** Ezt jelentette a **vármegyrendszer** létrehozása.

A vármegyrendszer létrehozása során István **kisebb területi egységekre osztotta fel** az országot, ezeket az egységeket nevezte **megyékné**k. Minden megye **központját egy-egy vár, erődített hely jelentette,** a megye lényegében az a terület, amelyre ennek a várnak az

irányítása kiterjedt. Egy-egy vármegye **igazgatását az ispán** látta el, akit a király választott. Az ispán a megyében **bíraskodott a király nevében és beszédte a királyi jövedelmeket, melynek harmada őt illette, és háború esetén ő vezette a megye haderejét a király seregébe.** A megyék nevüket legtöbbször a központjukban álló várról kapták, vagy az első ispánjukról (pl. a Szolnok név az első ispán, Zounuk nevét őrzi). A **vármegye katonai erejét a várjobbágyok jelentették,** a személyükben szabad, a királynak katonai szolgálatot teljesítő réteg. Az ispán és a várjobbágyok ellátásáról az **alávetett helyzetű várnépek** gondoskodtak.

A vármegyrendszer **a királyi hatalom megerősödésével párhuzamosan épült ki,** István idejében még nem fedte le az ország egész területét. A királyi vármegye különböző tulajdonú földeket foglalt magában, de alapvetően **a királyi birtok túlsúlya érvényesült minden megyében** (kb. a birtokok 2/3-a volt királyi tulajdon). **Ez jelentette a királyi hatalom alapját,** vagyis hogy az ország legnagyobb birtokosa a király.

c. Az udvarházszervezet

István **uralkodásának kezdetén még nem volt állandó királyi székhely,** a kor szokása szerint István is vándorolt a királyi udvarral. **A vándorló udvar ellátását szolgálta az udvarházak szervezetének kiépítése.**

Az udvarház lényegében minden vármegyében **egy-egy királyi birtok volt, amely a királyi udvarnak biztosított szálláslehetőséget.** Ide gyűjtötték be a királynak járó terményszolgáltatást, és **az udvar addig tartózkodott egy-egy ilyen helyen, amíg az ott felhalmozott élelmet föl nem élte.** Ott tartózkodása alatt a király ellátta a királyi feladatokat (igazgatott, bíraskodott).

Az udvarházak és egyben a királyi udvar ellátásának felügyelője volt a nádorispán, a király után a legmagasabb országos méltóság.

d. Az egyházszervezet kiépítése

A kereszténység I. István idejében még nem szilárdult meg, megerősödésében döntő szerepe volt a **magyar egyházszervezet kialakításának.** István **mindenképpen önálló magyar egyházszervezet kiépítését célozta meg,** tehát olyan egyházszervezet kiépítését, amely nem kapcsolódik másik ország egyházszervezetéhez, önálló magyar központja van. **A környező országokban ez nem minden esetben létezett,** pl. a cseh egyház a német egyház alárendeltje volt, ez pedig azt is jelentette, hogy a német-római császárság befolyása érvényesült. Ezt akarta István elkerülni az önálló magyar egyház megteremtésével.

Az egyházszervezet központja az **esztergomi érsekség** lett, ami **közvetlenül a pápasághoz kapcsolódott.** István uralkodása alatt később érseki rangra emelte Kalocsát is (eredetileg püspökség volt).

Az egyházi hierarchiában az érsekeket a **püspökök követték.** István **nyolc püspökséget alapított (Győr, Veszprém, Pécs, Csanád, Várad, Eger, Vác, Gyulafehérvár).** A **püspökségek köré szerveződtek az egyházmegyék,** amelyek funkciója ugyanaz volt, mint a közigazgatásban a vármegyéké, csak itt egyházi ügyek irányításáról volt szó. **A püspökök látták el egy-egy egyházmegye egyházi ügyeinek irányítását.** **Az egyházmegyék határa független volt a vármegyehatároktól,** tehát egy-egy püspök több vármegye egyházi ügyeinek is felelőse volt.

A püspökök munkáját a **káptalanok** segítették: a káptalan lényegében **egy igazgatási testület volt, amely több tagból állt, és több feladatot látott el.** Fontos szerepet játszottak pl. az oktatásban (káptalani iskolák), illetve **a káptalanok voltak a magyar középkor „közjegyzősegi”,** a „hiteleshelyek” is, ahol az okiratok kiadása, készítése folyt.

Az egyházszervező tevékenység része volt a **szerzetesség támogatása** is. A **szerzetesrendek** közül elsőként a **bencések alapítottak kolostorokat.** A leghíresebb bencés kolostor, **Pannonhalma** alapítása még Géza nevéhez fűződött, de István alatt fejeződött be az építése.

A magyar egyházszerkezet kialakítása után István **hatalmas földadományokkal látta el a püspökségeket és az egyre növekvő számú kolostorokat**, ezzel is segítve fennmaradásukat és megerősödésüket.

e. Törvényalkotás

Mivel István látta, hogy a pogány hagyományokhoz ragaszkodó néppel nehéz elfogadtatni a kereszténységet, a **törvények erejét** is felhasználta az új hit előírásainak betartásához. **Két törvénykönyvet adott ki, ezekben egyértelműen hangsúlyos a kereszténység megerősítése és a magántulajdon védelme.**

A kereszténység megerősítését szolgálta a **vallásgyakorlás elemeinek megkövetelése**, mint például a **bőjti időszakok megtartása, a gyónás, a kötelező részvétel a vasárnapi misén, és a misén való helyes viselkedés.**

Az egyház megerősítését és fennmaradását szolgálta a **tized** (latinul **decima**, későbbi ismertebb nevén a **dézsma**) bevezetése. Ennek lényege, hogy kötelezővé tette a **termés egy tizedének beszolgáltatását a püspökségek javára.**

Szintén a kereszténység erősítését szolgálta az az előírás, hogy **minden tíz falu építsen egy templomot** (tehát tíz falunként kellett egy templomnak lenni). Hogy miért nem kellett minden faluban templomnak lenni, azt részben az indokolta, hogy nem volt még elegendő pap, illetve a falvak eltérő lélekszáma). A templomok berendezését is támogatta: a szentkönyvekről a püspököknek, az egyházi textíliákról a királynak kellett gondoskodnia. (Érdekesség, hogy az 1031-ben a fehérvári egyháznak adományozott koronázási palást Gizella királyné keze munkája).

f. Az utódlás kérdése

István **fiát, Imre herceget akarta megtenni örökösének a primogenitúra gyakorlata szerint**, és ezért már kiskorától kezdve a legjobb tanárokkal taníttatta, **intelmeket** írt fiának a helyes kormányzásról. Ám váratlanul **1031-ben Imre herceg egy vadkanvadászaton meghalt** és ezáltal bizonytalanná vált a trónöröklés. A szeniorátus (a pogány öröklés) lehetőségét eleve kizárta: a szeniorátus szerint István örökébe **Vazul** léphetett volna, őt azonban **alkalmatlanná tette az uralkodásra** (fülébe forró ólmot öntetett, és megvakította, így testi fogyatékkal nem lehetett már király). Vazul esetében attól tartott ugyanis, hogy nem fogja folytatni az általa megkezdett munkát.

István utódja végül unokaöccse, a velencei származású **Orseoló Péter** lett.

Szent István király 1038. augusztus 15-én hunyt el. Legfőbb érdeme államalapító munkássága, amely révén az önálló magyar államiség megszilárdult Európában. Szent István alakította ki azokat a kereteket (vármegyék, egyházszerkezet), amelyek között évszázadokig működött a magyar állam. **1083-ban Szent László uralkodása alatt avatták szentté fiával, Imre herceggel és Gellért püspökkel együtt,** ők hárman a magyar egyháztörténet első szentjei.